

150 STROKOVN JAKOV IN 7000 KONJSKIH MOČI

Starejši že pozabljajo in mladi morda sploh še niso slišali, da smo imeli v Škofji Loki med obema svetovnima vojnama za takratne čase pomembno tovarno vodnih turbin. Ta je mimo splošnega ugodnega vpliva na gospodarstvo v našem kotu odigrala važno poslanstvo v zgodovini slovenske industrijske dejavnosti: bila je člen neprekinjene verige izdelovanja vodnih turbin na Slovenskem, ki sega od zibelke našega železarstva v Žužemberku do današnjega Litostroja. Zato je prav, da ob priliki, ko Loški muzej prevzema v varstvo tehnični arhiv tovarne vodnih turbin G. F. Schneiterja, nekoliko pokramljamo o tem podjetju.

Loka leta 1922

Dandanes, ko sega Škofja Loka tja do rdečih sten Kamnitnika in Suhe, ko jo nova stanovanjska naselbina na levem bregu Selščice povezuje s Staro Loko in ko prometni vrvež avtobusne postaje priča o njenem živahnem gospodarskem utripu, si težko predstavljamo mestece, ki sta ga še omejevali in stiskali pod grad strugi obeh Sor.

Še težje si predstavljamo takratno življenje v njem. Svetovna vojna je bila bolj ali manj pozabljena, nova država je bila tu, toda nihče ni prepričljivo povedal, kaj in kako. Nič čudnega torej, da se ni nikomur in nikamor mudilo in da je življenje potekalo mirno in počasi. Številne trgovinice, obrtne delavnice ter nekaj mlinov in žag so s svojimi uslugami Loki in okolici pomenile osnovo mestnega gospodarstva. Omeniti je treba še gostilnice, kjer so okoličani po poslovnih opravkih obnavljali svoje moči za vrnitev domov in kjer so meščani našli prijetno okolje za preganjanje dolgega časa z večernimi razgovori.

Toda tako mirno vendarle ni bilo! Nimamo v mislih niti političnih razgovorov, ki so med klerikalci in liberalci lahko dosegli »forte«, niti po vincu povzročenih izgrediv, ki jih je mestna policija skušala zatreti s posredovanjem svojega edinega moža. Mislimo na nemir, ki ga povzročajo moderna tehnična sredstva kot nujni spremljevalci prizadevanj po sodobnosti v gospodarstvu. Tega je takrat v Loki že nekaj bilo! Štirikrat dnevno je zatuliła sirena tovarne klobukov »Šešir« in približno tolikokrat je odpeljal izpred »rotovža« na kolidvor častitljivi »Saurer« z betonske plošče, ki je bila dolga desetletja v Loki edini delček nemakadamskega cestišča. Odpeljal je hrupno in počasi, toda hitro dovolj, da je ob suhem vremenu zavil v prah stojnico z bonbončki, lectom in malim kruhkom, ki jo je stari Zofkež z zdravim smislom za trgovino postavljaj tja, kjer se glavni trg zožuje v sedanjo Blaževo ulico.

Če upoštevamo še okolnost, da je Loka kot prvo slovensko mesto imela že leta 1895 javno elektrarno z istosmernim tokom in da je prav pred letom dobila v Vincarjih novo moderno hidroelektrarno za proizvodnjo izmeničnega toka, potem Loki izpred 45 let res nihče ne more očitati, da si v okviru danih možnosti ni prizadevala v korak s časom.

Tako približno je bilo v Škofji Loki leta 1922, ko so Ločani dobili novo snov za razgovor in bili priča ustanovitvi podjetja, ki je kmalu zatem zaslovelo daleč izven meja slovenske domovine.

Gospod iz Švice in polcilindri

Nekateri so ga videli že pred letom, ko je prihajal iz Ljubljane na novo hidroelektrarno, za katero so turbino dobavile in montirale tamkajšnje Strojne tovarne in livarne. Drugi so ga opazili, ko si je ogledoval Krennerjevo pristavo, ki je stala tam, kjer je sedaj hiša št. 10 v Jegorovem predmestju (Dom avtomoto društva). Mož je bil v najboljših letih, drobne, ne prevelike postave in od marljivega dela nekoliko upognjenega hrbta. Njegova hoja je bila hitra, prav take so bile kretnje rok. Na poudarjenem ozkem nosu so mu slonela očala.

Bolje obveščeni so že vedeli, da je ta gospod Švicar po rodu in državljanstvu, po poklicu inženir, in da je njegovo ime Gottlieb Franz Schneider. Z loškim »magnatom« Krennerjem, ki je še pred nedavnim imel v Loki tovarno sukna, sta se baje sporazumela za pristavo, kjer namerava Švicar urediti veliko strojno delavnico. Govorice niso zgrešile resnice. Pristave so se lotili zidarji gradbenega podjetja Ogrin, predelali hlev v delavnico in zgornji del v stanovanjske prostore. Mizarska dela je opravilo mizarstvo Okorn. Sledila je montaža obdelovalnih strojev, g. Schneider se je z družino preselil iz Ljubljane v nove prostore, najel strokovno delovno silo, obesil nad delavnico napis »Inž. F. Schneider, strojno stavbena delavnica, spec. turbine in regulatorji« in — začel je.

Natančno vemo, kako je privedla življenjska pot Schneiderja v Ljubljano. Ni pa znano, zakaj si je za svojo drugo domovino izbral prav Škofjo Loko, saj bi svoje podjetje lahko osnoval tudi v Ljubljani ali katerem drugem mestu. Preostajajo nam le domneve. Morda mu je Krenner, s katerim se je verjetno seznanil med delom na hidroelektrarni v Vincarjih, ponudil pristavo za zelo ugodno ceno? Morda mu je kot zelo skromnemu človeku ugajala skromnost naših ljudi? Morda pa se je odločil za Loko zato, ker mu je bila všeč njena okolica? Če poslednje ni bilo odločilno, soodločalo je vsekakor, saj je v razgovoru večkrat poudaril, da se v Loki dobro počuti, ker ga grički okrog nje spominjajo na njegovo švicarsko domovino.

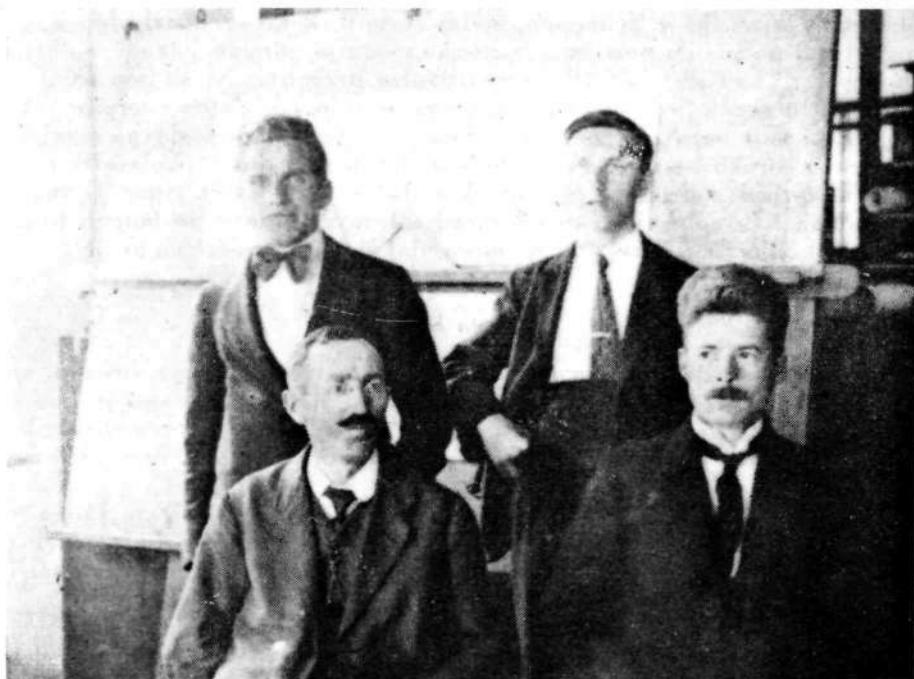
Pravica mladih vseh dob je in je bila, da si privoščijo kako modno posebnost. Te pravice so uporabili tudi mladi strugarji in ključavničarji, ki so prišli iz Ljubljane delat k Schneiderju: omislili so si polcilindre, ki so bili edina pokrivala te vrste v Škofji Loki in zato pri vrlih Ločankah in Ločanih deležni večje pozornosti kot ustanovitev podjetja. Polcilindri so najučinkoviteje razglašali, da je prišlo v Loko nekaj novega!

Mimogrede omenimo še to, da so se ti mladi ljudje očitno dobro zavedali, kaj veča njihovo popularnost: kot prvi v Loki so kratko zatem pričeli nositi še »pumparice« ...

Čudna so pota usode

G. F. Schneider je bil povsem upravičen naglasiti v napisu nad delavnico, da je podjetje specializirano za turbine in regulatorje, saj je imel ob prihodu v Škofjo Loko za sabo že dvanajstletno izkušnjo.

Po diplomiranju na štiriletnem tehnikumu v Burgdorfu (Švica) leta 1910 se je namreč Schneider zaposlil pri podjetju »Andritz« v Gradcu (Avstrija), pomembnem izdelovalcu vodnih turbin. Dodelili so ga v konstrukcijski biro

G. F. Schneider (spredaj levo) s svojimi sodelavci leta 1922 v Strojnih tovarnah in livarnah v Ljubljani

kot pomočnika ing. Schönbachu, izkušenemu strokovnjaku, ki se je lahko pohvalil že z lepim številom konstruiranih vodnih turbin za takratne čase znatnih moči.

Leta 1912 se je ing. Schönbach preselil v Ljubljano, kjer je pri tvrdki Tönnies prevzel mesto tehničnega vodje, uspešno nadaljeval z delom na vodnih turbinah, ki so bile glavni proizvod tega podjetja, patentiral nekaj novosti s področja regulacije vrtilne hitrosti in konstruiral prvi na slovenskih tleh izdelani regulator, ki so ga montirali v turbinski napravi tovarne usnja Polak v Trzinu. Ing. Schönbach ni pozabil na svojega pomočnika v Gradcu. Že leta 1912 ga je telegrafsko povabil v Ljubljano, s čimer je priznal in poudaril njegovo sposobnost. Schneider se je vabilu takoj odzval in tako prišel v Slovenijo.

Leta 1914, ko je ing. Schönbach moral na fronto, je Schneider prevzel šefovsko mesto v turbinski konstrukciji tvrdke Tönnies in ostal tu do leta 1917,

ko je zaradi pomanjkanja naročil in slabih življenjskih pogojev odšel na Ogrsko. Ostal je zvest svoji stroki, se zaposlil pri turbinski tvrdki Pohl v Szombathelyju in nadaljeval s konstruiranjem vodnih turbin.

Po koncu prve svetovne vojne se je Schneider vrnil v Ljubljano. Tu je bil priča likvidaciji podjetja Tönnies in ustanovitvi Strojnih tovarn in livarn, podjetja domače delniške družbe. Prevezal je mesto šefa turbine konstrukcije.

Strojnim tovarnam in livarnam ni bilo usojeno dolgo življenje. Podjetje ni moglo delati s tolikšnim dobičkom, kot so ga zahtevali bankirji. Počasi in vztrajno je propadalo, a že leta 1930 doživelo svoj konec.

Domnevamo, da je Schneider zgodaj zaslutil, kako se stvari obračajo. Po drugi strani pa je bila potrebna pogonska energija mlinom, žagam in obrtnim delavnicam, ki so jih postavljali po privatni iniciativi. Ni še bilo električne mreže, ki bi segala v vse kraje, in treba je bilo izkoristiti energijo rek in potokov, ki jo je narava v izobilju ponujala. Schneider kot poslovno razgledan, podjeten in strokovno široko usposobljen človek se v danih okolištinah pač ni mogel ukvarjati z drugimi mislimi, kot da se osamosvoji. Spor v Strojnih tovarnah in livarnah, ki je nastal zaradi njegove zahteve po boljših ulitkih, je pospešil odločitve. Leta 1922 je odpovedal službo in začel na svoje.

Prva leta

Oprema delavnice je bila kaj skromna: dva vrtna stroja, brusilni stroj in tri stružnice na skupen transmisijski pogon. Med stružnicami je bila ena daljša, primerna za struženje gredi, druga pa »planska« s premerom plošče 1,5 m; ta je ustrezala struženju večjih in krajših kosov, kot npr. turbinskih gonilnikov.

Delo je steklo leta 1923, zaposlenih je bilo le pet ljudi. Tu sta všteta tudi lastnik, ki je sam — tako kot vsa leta kasneje — krepko prijel za delo, in njegova žena — knjigovodkinja in administratorka. Med kvalificiranimi delavci sta bila tudi dva Švicarja.

Nekaj naročil je prinesel Schneider že s sabo v Škofjo Loko, druga so sledila neposredno zatem, čemur se ni treba čuditi, saj si je med skoraj desetletnim strokovnim delovanjem v Ljubljani pridobil velik strokovni sloves in širok krog znancev med mlinarji in žagarji.

Vsakega naročnika je bilo treba obiskati, si ogledati mesto, kjer naj bi bila turbinska naprava, napraviti ustrezne skice in izmeriti padec in pretok vode kot osnovna činitelja, ki določata moč, vrsto in velikost vodne turbine. Za to potrebne naprave, kot nivelacijski instrument in hidravlično krilce, je prenašal v nahrbtniku, iz katerega je štrelela navzgor merska lestev. Ta nahrbtnik, Schneider in bicikel so postali neločljivi delovni tovariši in značilna slika na loških ulicah.

Bicikel je čez nekaj let zamenjalo motorno kolo, tega pa kasneje avto, kupljen iz druge roke. Schneider ga je sam popravil. Šele okrog leta 1929 je končno prišel do novega vozila, ki se je dostojno vključilo v tedanji škofje-loški avtomobilski park, obstoječ iz treh ali štirih strojev.

Napredek je bilo mogoče zabeležiti tudi v pogledu delovne sile. Z večanjem števila naročil je nastala potreba po novih strugarjih in ključavničarjih. Schneider jih je iskal z oglasi v »Jutru« in po osebnih poznanstvih. Uspel je in že leta 1925 imel šest pomočnikov. Tega leta je pritegnil k delu tudi Ivana Okorna, katerega je spoznal v mizarski delavnici njegovega očeta in ki je

kratko zatem postal vodja obrata ter to delovno mesto obdržal prav do likvidacije podjetja leta 1949.

Omeniti je treba še, da je Schneider oba švicarska strokovnjaka že po enem letu kot nepotrebna odpustil, ker je spoznal, da domači pomočniki za njima prav nič ne zaostajajo. S tem je dal lepo priznanje našim ljudem, ki jih je potem vseskozi čislal in spoštoval ter se tudi naučil slovenščine.

Ne smemo prezreti okolinosti, da je Schneider že prva leta vzel v uk tudi vajence in s tem začel pomembno vzgojno delo ne samo prvovrstnih strojnih ključavničarjev in strugarjev, temveč tudi strokovnjakov, večjih izdelovanja in montaže vodnih turbin in pomožne opreme, kakor tudi strojne opreme mlinov in žag, ki so jim bile turbine predvsem namenjene.

O proizvodnih uspehih novo osnovanega podjetja govori naslednji pregled, ki kaže po posameznih letih število izdelanih vodnih turbin ter regulatorjev in skupno moč turbin:

Leto	Izdelano		Skupno KS
	turbin	regulatorjev	
1923	10	3	71
1924	7	1	131
1925	9	2	101
1926	12	—	161
1927	12	3	217
1928	27	6	500
1929	41	11	848
Skupno	118	26	2.029

Tabela priča, da se je podjetje takoj uveljavilo in da so bili uspehi iz leta v leto večji. V resnici ni več šlo za »stavbeno-strojno delavnico«, temveč za tvrdko, ki je v turbinski proizvodnji resno konkurirala Strojnim tovarnam in livarnam v Ljubljani. Tem uspehi škofjeloškega podjetja prav gotovo niso bili všeč.

Zgodovinsko ni izpričano, vendar je blizu resnice, da je v teh okolištinah nekdo pomagal do dosledne uveljavitve zakonskih predpisov v zvezi z novim podjetjem in njegovim lastnikom. Oblast je menila, da švicarski tehnikum Schneiderju ne daje zadostne kvalifikacije, ki jo je jugoslovanski zakon terjal za pooblaščenega inženirja. Zato Schneiderju niso dovolili izdelovati in podpisovati tako imenovanih »koncesijskih načrtov«, to je tehnične dokumentacije, ki je spremljala prošnje za energetska izkoriščanja voda in za postavitev novih moderniziranih turbinskih naprav. Schneider je moral za to delo najemati pooblaščenega inženirja zunaj podjetja.

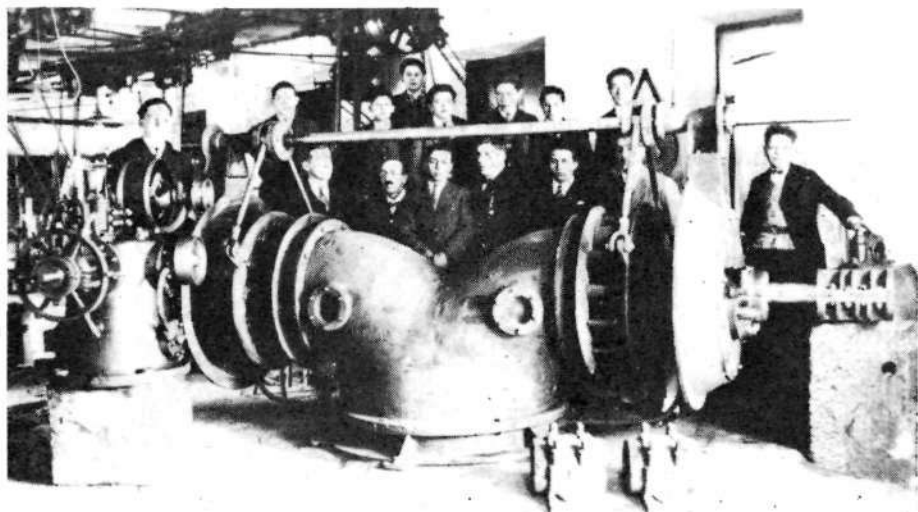
Nadalje so Schneiderja prisilili, da je iz naslova svoje tvrdke odstranil inženirski naslov, češ da pripada samo ljudem z akademsko izobrazbo. Tvrdka se je zato preimenovala v »G. F. Schneider, Škofja Loka, podjetje za gradnjo vodnih turbin«.

Nova tovarna

Papirnati ukrepi niso imeli nobenih posebnih posledic, saj strokovnega znanja, ki ni nikoli na papirju, niso mogli zmanjšati. Nasprotno: strokovnih delovnih rok je postajalo več in več, delo se je razvijalo vedno hitreje, sloves

podjetja je naraščal... Turbine iz Škofje Loke niso šle samo na Gorenjsko, Dolenjsko in Štajersko, temveč od leta 1926 dalje tudi že v Prekmurje, na Hrvaško, v Črno goro, Bosno, Srbijo in Banat tja do romunske meje.

Schneiter je strokovni sloves svojega podjetja spretno pospeševal s komercialnimi prijemi: tiskal in razpečaval je pohvalna pisma svojih kupcev, razstavljal na ljubljanskem velesejmu turbine in regulatorje, fotografiral svoje izdelke in izdajal prospekte ter referenčne liste.

Kolektiv Schneiterjeve mehanične delavnice v Škofji Loki (sedaj Jegorovo predmestje št. 10) s svojim šefom v sredini leta 1928 ob Francisovem dvojčku za 164 KS in avtomatskem regulatorju vrtilne hitrosti za Meščansko korporacijo Kamnik

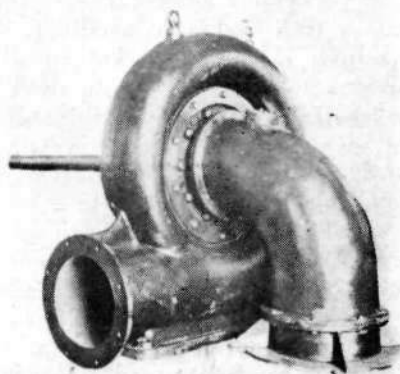
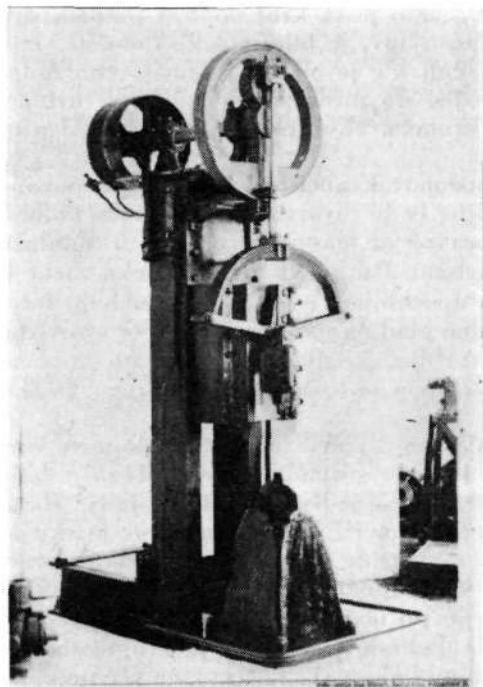
Naročila so prihajala vedno pogostejše in pristavo so zapuščale vedno pomembnejše turbine, večje po razsežnosti in številu konjskih moči. Iz leta 1928 je treba omeniti Francisov dvojček z vodoravno gredjo za 164 KS na padcu 7,7 m; naročila ga je Meščanska korporacija Kamnik.

Stara delavnica je postala pretesna in treba je bilo misliti na nove prostore. V letih dobrega poslovnega uspeha so se stekla potrebna sredstva, nekaj pa je prispeval kredit Mestne hranilnice Škofja Loka, tako da je bilo mogoče kupiti parcelo pri Plevni in pričeti gradnjo poslopja, v katerem je danes Transturist (Kidričeva 20).

Leta 1930 se je podjetje preselilo v nove prostore in takoj nadaljevalo s proizvodnjo.

Število zaposlenih ključavničarjev in strugarjev se je medtem povečalo že na dvanajst, število vajencev na pet. Če prištejemo še vodjo obrata, knjigovodkinjo in lastnika, je delalo v podjetju dvajset ljudi.

Tudi strojne opreme je bilo precej več kot sprva. Nova planska stružnica s premerom plošče 2,5 m je omogočala struženje večjih strojnih delov. Za struženje turbinskih gredi so nabavili novo stružnico z elektromotornim pogonom in razdaljo med konicami 7 m. Skupno so imeli osem stružnic, od tega polovico na transmissijski in polovico na samostojen pogon. — Nadalje so si nabavili še dolgoscobelni stroj z mizo $1,5 \times 0,7$ m, 3 kratkoscobelne stroje, 2 rezkalna stroja in 3 vrtalne stroje. Za kovačijo so si napravili strojno kladivo

Levo: Doma izdelano strojno kladivo za kovačijo v novi Schneiderjevi tovarni. — Desno: Francisova spiralna turbina z vodoravno gredjo

ter v njej postavili pečico za taljenje bele kovine. Avtogenemu varilnemu agregatu se je pridružil še moderen agregat za obločno varjenje. — Lastna delavnica modelov je imela tračno žago in stružnico za les. Za ključavničarje je bilo predvidenih 16 delovnih mest ob mizi s pramoži.

To ni bila več delavnica, temveč po takratnih merilih že tovarna. Nič čudnega torej, če se je na prospektih in obrazcih iz tistega časa pojavil napis »G. F. Schneider, tovarna strojev, Škofja Loka«.

Proizvodni program

Glavni proizvod so bile slej ko prej vodne turbine, tj. stroji, ki kot mlinska kolesa pretvarjajo moč vode v mehansko moč. Turbinam v prid govori razlika, da na danem padcu in pri določenem pretoku dajejo več moči, kot bi jo dajalo preprosto vodno kolo.

Tovarna v Škofji Loki je izdelovala tiste vrste turbin in v takih velikostih, ki so ustrezale pogonskim potrebam mlinov, žag, obrtnih delavnic in majhnih elektrarn.

Nobena tovarna na svetu ne izdeluje turbin na zalogo, ker bi bilo spričo raznolikosti padcev, pretokov in drugih okolišnosti potrebnih preveč vrst in velikosti turbin za gospodarsko izkoriščanje vodne energije. Tudi tovarna v Škofji Loki je zato izdelovala turbine individualno, kot se strokovno izražamo. Najprej se je moral zglasiti interesent in povedati, kje želi postaviti turbino in kakšnemu namenu naj služi. Nato je ta kraj obiskal predstavnik tovarne in vzel potrebne podatke. Na tej osnovi je bilo mogoče določiti vrsto in velikost turbine ter napraviti predračun. Če je bil interesent s ceno zadovoljen, je šele prišlo s podpisom pogodbe do posla in do izdelave turbine. Torej podobno kot »delo po meri« pri krojaču. »Konfekcija« v turbinski proizvodnji ni mogoča!

Predvsem so ustrezale potrebam pogonov Francisove turbine, imenovane tako po svojem amerikanškem izumitelju. Te je tovarna v Škofji Loki izdelovala v treh različnih izvedbah: z vodoravno ali navpično gredjo za montažo v odprti jašek ali pa kot spiralno turbino. Pri prvih dveh doteka voda k turbini po odprtem kanalu in sta zato uporabljivi le na nizkih padcih, torej pri majhnih višinskih razlikah med vodno gladino nad jezom in spodnjo vodo. Za višje padce so primerne spiralne turbine, ki dobivajo vodo po tlačnem cevovodu in se tako imenujejo po polžastem okrovu, skozi katerega doteka voda na gonilno kolo.

Poleg Francisovih turbin so v Škofji Loki izdelovali tudi Peltonove turbine, ki so prav tako izum Američana, in sicer gospoda Peltona. Tega je baje pred dobrimi 80 leti prišla z zlata mrzlica in odšel je med iskalce zlata. S curkom vode iz gumaste cevi, ki ga je usmeril kravi v nozdrv, je skušal pregnati žejno žival od korita, da mu z vodo ne bi popila tudi zlatih zrnč. Pelton je pri tem opazil, kako je moč vode upognila kravi glavo. Drugi dan je izdelal svojo prvo turbino tako, da je po obodu lesenega kolesa privezal stare korce in vanje usmeril curek. Ta Peltonova turbina je svojo osnovno podobo ohranila do danes, le da nimamo na kolesu več korcev, temveč posebno izoblikovane lopate.

Peltonove turbine so pri Schneiterju izdelovali z vodoravno gredjo in z enim ali dvema curkoma na kolo. Ustrezale so pogonu na najvišjih padcih. Primerne pa so bile tudi za nizke padce pri zelo majhnih pretokih.

Pretežna večina Schneiterjevih turbin je bila opremljena z ročno regulacijo, tj. z napravo, pri kateri je mlinar ali žagar ročno spuščal na turbinsko kolo manj ali več vode in tako vzdrževal ravnotežje med potrebno ter proizvajano močjo, da je turbina obdržala predpisano število vrtljajev.

Za zahtevnejše turbinske pogone, kot npr. v elektrarnah, so v Loki izdelovali avtomatske regulatorje vrtilne hitrosti. Izdelovali so jih v petih različnih velikostih, ki so po svoji zmogljivosti ustrezale dobavljenim turbinam in z leti doživele več konstrukcijskih izboljšav.

Za turbinske naprave so v Škofji Loki izdelovali tudi zapornice z ročnimi ali elektromotornimi dviznimi mehanizmi ter rešetke.

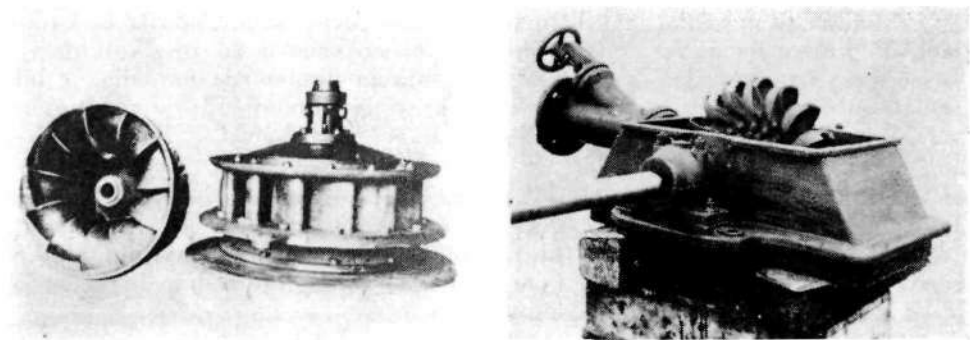
Proizvodni program so dopolnjevale žage venecianke, transmisijske gredi, ležaji, jermenice ter druga drobnejša strojna oprema mlinov in žag.

Za vse izdelke je treba ugotoviti, da so bili po kakovosti neoporečni, kar več kot prepričljivo potrjuje cela vrsta turbinskih naprav, ki so že nad tri-

deset let brez prestanka v obratovanju. Turbine so šle na vse konce Jugoslavije, in kjer koli so jih montirali, povsod se je utrdil sloves loške turbinske tovarne. Ni čudno! Vsa prizadevanja šefa in njegovih sodelavcev je vodila želja ustreči kupcu z najboljšimi izdelki. Napisi na prospektih, da so ti izdelki prvovrstni in najcenejši, niso bili samo komercialna krilatica.

Enostavno poslovanje

Vsa organizacija poslovanja je slonela na zahtevi, da je treba kupcu hitro ustreči. Birokraciji v podjetju ni bilo prostora in vse poslovanje je bilo kar najbolj enostavno, vendarle daleč od ohlapnosti. Našli so pravo mero, ki je zagotavljala zadostno možnost presoje gospodarskega uspeha in ni zavirala proizvodnje.

Levo: Navpična Francisova turbina za odprti jašek s pripadajočim gonilnikom. —
Desno: Enošobna Peltonova turbina z vodoravno gredjo

Kljub individualni proizvodnji, ki sama po sebi terja daljše dobavne roke, so bili ti presenetljivo kratki. Turbine so npr. odpremljali iz tovarne po treh ali štirih mesecih po podpisu pogodbe, včasih celo že prej!

Vzrok za to je treba iskati predvsem v vzorni standardizaciji, tj. pripravljanju izdelovalnih risb vnaprej za vse tiste vrste in velikosti turbin, za katere je bilo najbolj verjetno, da bodo prej ali slej naročene. Ta standardizacija ni veljala mnogo, ker so jo pripravljali sproti in ker je bila delavnica z visoko kvalificirano delovno silo naučena delati po sestavnih risbah, ne da bi bilo treba vsak sestavni del stroja posebej narisati. Zaradi standardizacije je bilo ob naročilu potrebno konstruirati le nestandardne dele turbinske naprave, kot npr. gred, jermenice in sesalno cev, s katerimi so standardni stroj prilagodili okolju in potrebam pogona.

Kratke dobavne roke za turbine je nadalje omogočalo shranjevanje modelov kar v livarni v Štorah, ki je dobavljala za podjetje ulitke iz sive litine. Modeli so bili skrbno oštevilčeni in izdelani so bili spisi modelov za vse standardne turbine. Tako je bilo mogoče ulitke pismeno naročiti že prvo uro po podpisu pogodbe, v skrajno nujnem primeru celo telegrafsko.

Ko so bili po nekaj tednih ulitki v hiši, je poleg obdelave standardnih delov stekla tudi že proizvodnja potrebnih nestandardnih delov iz materiala, ki je bil v skromnem, vendar zadostnem obsegu ter v najpogostnejših dimen-

zijah in kvalitetah pri roki v domačem skladišču. Material je lahko dvignil delavec iz skladišča ob predložitvi listka, na katerega je z roko napisal vrsto in količino materiala ter ime naročnika turbine, ki je bila v delu.

Vsak delavec je sam vodil svojo mezdno knjižico, v katero je dnevno vpisoval, kaj, koliko ur in po katerem naročilu je delal.

Mezdne knjižice je enkrat tedensko pregledal vodja obrata in podatke iz njih prenesel v tako imenovano kalkulacijsko knjigo, kjer so se zbirali stroški po posameznih naročilih. Sem je prepisal tudi podatke iz materialnih listkov ter jim dodal ceno uporabljenega materiala. Na ceno materiala so nabili transportne stroške do skladišča, na mezde pa režijo, tj. splošne stroške, kot amortizacijo, socialno zavarovanje, pogonsko energijo, vodo, maziva, čistilna sredstva itd., ki jih ni bilo mogoče razdeliti po posameznih naročilih. Režijo so letno kontrolirali in prilagajali nihanju cen. Ta je npr. leta 1946 znašala 182 %.

Z leti so se naročila enakih turbin pogosto ponavljala. Podatki iz kalkulacijske knjige so zato predstavljali dragoceno osnovo za predkalkulacijo. In še nekaj: po sestavu skupine, ki je delala za posamezna naročila, je bilo brž mogoče sklepati, kdo od sodelujočih krajša in podaljšuje povprečno število potrebnih obdelovalnih ur, ki bi mu danes rekli »norma«. Ti podatki so bili osnova pri odmerjanju plač.

Standardizacijo so z enako doslednostjo izvedli tudi za avtomatske regulatorje, dvizgne mehanizme zapornice ter opremo mlinov in žag. Proizvodnja teh delov je tekla prav tako kot turbinska. Izjemo predstavljajo majhne serije nekaterih delov, za katere so izkušnje jamčile odprodajo in ki so jih vzeli v izdelavo, ne da bi že vedeli za kupca.

Ob zaključku tega poglavja lahko ugotovimo, da je treba vzrok za uspevanje loške turbinske tovarne iskati ne samo v izredni strokovni usposobljenosti kadra, temveč tudi v uvedbi takega poslovanja, ki je omogočalo hitro proizvodnjo. Hitro pa pomeni hkrati poceni!

»Juhlad«

Na pomlad se z rastočim dnem večja človekova podjetnost, lepi poletni dnevi jo podpirajo in vzdržujejo, dokler je jesenski hlad in deževje močno ne zmanjšata. Podjetnost posameznikov niha manj ali bolj izrazito, podjetnost večjega števila ljudi obvezno sledi temu zakonu. V loški turbinski tovarni so ga boleče občutili: v splošnem so naročila za turbine prihajala pomladi in poleti, tako da je bilo na jesen in zimo zaradi kratkih dobavnih rokov manj dela. Se k izrazitejšemu uveljavljanju tega pojava je prispevala okolnost, da je v lepih mesecih pač najlažje pripraviti gradbeni del turbinske naprave in turbino montirati.

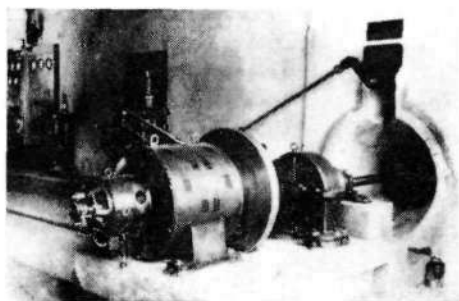
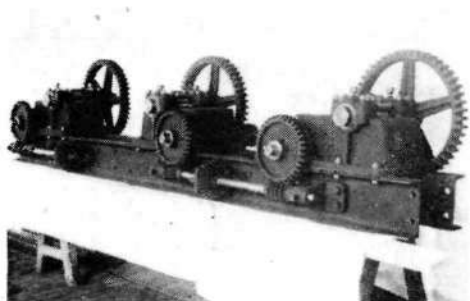
Dokler je bilo v podjetju manj ljudi, so težave premagali z najrazličnejšimi uslugami bližnji in daljni okolici ali z izdelavo na zalogo manjših serij nekaterih standardnih konstrukcij, kot regulatorjev, delov mlinske opreme itd., kakor smo že omenili. Kmalu po preselitvi v nove prostore pa je skupno število zaposlenih naraslo že na 30 in čez. Dotedanji ukrepi niso več zadoščali, treba je bilo misliti na dopolnilno proizvodnjo.

Schneider je menil, da so v ta namen najprimernejše hladilne naprave, ki jih dotlej na jugoslovanskih tleh še niso izdelovali in za katere je mogoče

— seveda na osnovi pametne standardizacije — jeseni in pozimi izdelovati sestavne dele na zalogo in ob nastopu toplejših dni pričeti s prodajo in montažo.

Z občudovanja vredno zagrizenostjo se je lotil dela, za katerega razen teoretskega znanja niti ni imel praktičnih izkušenj niti ni obvladal izdelave vseh delov. Risal je, študiral, delal, preizkušal, rekonstruiral in znova preizkušal. Pogosto je duh po žveplovem dioksidu napolnil delavnico in novi izrazi, ki dotlej niso bili v rabi, kot npr. kompresor, hladilni kotel, vplinjač itd., so postali pojem in se udomačili med delavci, ki so sodelovali z nič manjšo zagrizenostjo in trdnim prepričanjem v uspeh tega pionirskega dela na naših tleh. Med njimi je treba posebej omeniti vodjo obrata Ivana Okorna in mojstra Valentina Zaletela.

Uspeli so! Prvi stroj za izdelavo sladoleda, ki je doživel svoj hladni krst v slaščičarni Žužek v Škofji Loki, je sicer povzročal še nekaj mesecev po po-

Levo: Težak dvojni mehanizem za vodno zapornico — Desno: Novi agregat iz leta 1958 v škofjeloški hidroelektrarni. Turbino in avtomatski regulator je izdelalo Schneiterjevo podjetje

stavitvi v obratovanje dosti glavobola, toda naslednje izvedbe, ki so šle v slaščičarno Homan v Škofji Loki, v Veliko kavarno Maribor, v hotel Orel Maribor itd., niso imele več »otroških bolezni«.

Vzporedno s stroji za sladoled so razvili avtomatske hladilne naprave za mesarije, restavracije, mlekarne, delikatese itd. Izdelovali so jih s kapacitetami od 100 do 5000 kalorij in vzbujali v poslovnem svetu veliko pozornost, saj je bilo dotlej vesplošno v navadi, da so shranjevali meso in hladili pijače na ledu. Tega so si loški gostilničarji npr. preskrbeli v hladnih zimskih mesecih z vinarškega bajerja in shranjevali v hladilnicah, od katerih je stala Jakličeva skoraj na mestu sedanje LTH.

Schneiterjeve hladilne naprave in stroji za sladoled so predstavljali velikanski napredek tako v primerjavi s prejšnjim načinom hlajenja in konserviranja mesa ter izdelovanjem sladoleda kot v higienskem pogledu. Vsi gostinci, mesarji, lastniki delikates itd. so hoteli biti sodobni in delo je steklo, da je prekosilo vsa pričakovanja...

Najboljši tehnični izdelek nima prave cene, če ne dobi tudi primernega komercialnega okvira. Hladilne stroje so začeli imenovati »Juhlad«, jim dali belega medveda za zaščitno znamko, tiskali prospekte in odprli v Ljubljani v Frančiškanski ulici 4 trgovsko zastopstvo tvrdke »G. F. Schneiter, tovarne hladilnih strojev Juhlad, Škofja Loka«.

V perspektivah je tovarna naglašala, da so hladilne naprave izdelane na podlagi najnovejših izkušenj in po načrtih švicarskega strokovnjaka. To je bila uspešna komercialna krilatica, ki bi vžgala še danes. Bila pa je v osnovi poštena, saj je Schneider v resnici dal idejo in načrte, k uspešni realizaciji pa so odločno prispevali naši ljudje.

Prodaja hladilnih naprav bi uspevala še bolj, če ne bi bila nastala gospodarska kriza. Vendar lahko ugotovimo, da so prav hladilni stroji podjetju pomagali prebroditi krizo, ki bi ga sicer verjetno popolnoma paralizirala.

Leta 1930 do 1964

Oglejmo si najprej tudi za to obdobje pregled izdelanih turbin in regulatorjev!

Leto	Izdelano		Skupno KS
	turbin	regulatorjev	
1930	39	12	519
1931	24	10	438
1932	4	—	65
1933	3	—	21
1934	12	2	197
1935	14	10	219
1936	25	18	691
1937	5	4	122
1938	32	10	721
1939	11	9	145
1940	22	9	285
1941	10	—	382
1942	14	1	328
1943	9	3	244
1944	3	—	36
1945	—	—	—
1946	10	6	165
Skupno	237	94	4.576

V njem lahko zasledimo jasen odmev gospodarske krize v letih 1932 in 1933 ter znižanje proizvodnje v zadnjih dveh letih druge svetovne vojne. Po nacionalizaciji podjetja leta 1945 in preimenovanju v »Tovarna vodnih turbin Škofja Loka« je osnovna tvornost podjetja znova oživila, dokler se ni spojila z novim Litostrojem, kot bomo povedali kasneje.

Ko primerjamo to obdobje z uspehi podjetja do leta 1929, imamo vtis, da je zanimanje za turbine prej nekoliko popustilo kot naraslo, saj število izdelanih turbin v letu 1929 nikoli več ni bilo doseženo niti mi bila presežena njihova skupna moč. Razlago za to nam deloma dajejo naše skromne gospodarske razmere, v katerih le ni bilo toliko za nabavo turbin finančno dovolj močnih podjetnikov, da se trg ne bi približeval zasičenosti. Deloma pa si popuščanje lahko razlagamo z na novo ustanovljenega konkurenčnega pod-

jetja ing. Borštinarja v Ljubljani, ki se je prav tako pričelo ukvarjati s proizvodnjo malih vodnih turbin.

Kljub tej okolnosti je podjetje spričo posrečene dopolnilne proizvodnje hladilnih naprav uspevalo in napredovalo, kar spoznamo iz števila zaposlenih, ki je naraslo na skupno 40. Med njimi je poleg šefa, vodje obrata in knjigovodkinje treba šteti enega inženirja ter 25 kvalificiranih delavcev. Drugi so bili vajenci.

V teh letih so v Škofji Loki izdelali med drugim vrsto turbin med 50 in 150 KS z avtomatskimi regulatorji za lokalne hidroelektrarne, kot npr. za Kranjsko goro, Bosansko Krupo, Konjice, Dolac, Škofjo Loko itd. Med njimi leta 1936 tudi turbino s 74 KS za elektrarno na Plitvičkih jezerih, ki jo omenjamo zaradi tega, ker je bila dobavljena v rekordno kratkem času dveh mesecev.

Gospodarska kriza je kader nekoliko zmanjšala. Potem pa so delavci in lastnik našli sporazumno rešitev: delali so pol delovnega dne za pol plače in tako krizo prebredli.

Naslednje zmanjšanje števila zaposlenih pa je zabeleženo po letu 1942 zaradi odhoda v partizane in prisilne premestitve v vojno industrijo v Kranj.

Že red okoli delavnice in v njej je vsa leta pričal o kolektivu z zgledno delovno disciplino, solidnost izdelkov je govorila o njegovi visoki strokovnosti, kratki dobavni roki in visoka produktivnost pa o izredni sposobnosti kolektiva. Ko danes poskušamo odgovoriti na vprašanje, kako je bilo to mogoče doseči in obdržati, odkrijemo več vzrokov.

Kot prvi vzrok lahko navedemo naravno rast podjetja. Zraslo je iz malega brez velikih najemanj delovne sile. Prišleci so bili vedno v manjšini in nehoti so se podredili obstoječemu redu in vključili v kolektiv.

Drugi vzrok je treba iskati v strokovni avtoriteti podjetnega šefa. Schneider je znal delati vse, karkoli so delali v njegovem podjetju, in lahko bi bil nadomestil kateregakoli delavca na kateremkoli delovnem mestu. In ga tudi je, če je bilo treba! Proizvodnje ni vodil papirnato iz pisarne, temveč je večino delovnega dne prebil med delavci in v delovni obleki. Njegova strokovna usposobljenost je bila v resnici univerzalna, saj je obvladal vse modelno mizarstvo in pretežni del modelov za svoje izdelke izdelal lastnoročno.

Tudi ne smemo prezreti gnotne stimulacije delavstva, pri čemer je treba opozoriti na majhno človeško slabost, da zadovoljstva ali nezadovoljstva s plačo ne ustvarja toliko absolutna vrednost zneska kot primerjava s prejemki drugih. Schneiderjevi delavci so primerjali svoje prejemke s plačami, ki sta jih dajala Saturnus in Železarna Jesenice, podjetji, ki sta bili znani po najboljših plačah. Ugotavljali so enakost in bili zadovoljni.

Končno je treba omeniti še Schneiderjev odnos do podrejenih. Ostro je sicer nastopal proti malomarnemu ravnanju s stroji ali orodjem, toda slabosti in potrebe svojih podrejenih je globoko razumel, če je le pri njih naletel na resno voljo in željo po delu. Nobenega dvoma ni, da je bil ta odnos posledica njegovega socialnega porekla in trde življenjske poti, po kateri sta ga volja in marljivost privedli od ključavničarskega učenca do lastništva obrata v Škofji Loki.

Zanimanje za ključavničarski poklic je v mladem in tehnično nadarjenem dečku vzbudil mehanik, ki je imel delavnico v hiši Schneiderjevega očeta, po

poklicu pleskarja, v predmestju Brienza v kantonu Bern v Švici, kjer se je Schneiter tudi rodil. Izučil se je za ključavničarja v Bernu, se zaposlil najprej pri gradnji simplonskega predora, nato pa kot ključavničar v oddelku za parne turbine pri Sulzerju v Wintherturu. S prihranjenim denarjem se je vpisal na tehnikum v Burgdorfu in študij končal leta 1910 z odličnim uspehom. Kako mu je teklo življenje naprej, smo že povedali.

Omenimo naj tudi, kako se je končalo življenje moža, ki mu je bilo usojeno, da je vrh svojih uspehov dosegel prav v Škofji Loki. — Po nacionalizaciji podjetja se je vrnil v Švico in še 15 let delal v oddelku za tlačne cevovode pri tvrdki Escher-Wyss v Zürichu. Čeprav je bil za konstruktorja že v visokih letih, je vendar uspeval in zaslovel s svojimi idejami. Na jesen leta 1937 je odšel v pokoj, naslednje leto 17. julija pa je 74 let star podlegel gripi. Pokopali so ga v njegovem rojstnem kraju. Na nagrobni spomenik so mu vklesali besedo »Turbinenbauer«, tj. izdelovalec turbin, besedo, ki je Schneiterju veliko pomenila, saj je bil vse življenje s srcem pri delu.

Slika na steni

Schneiterjevo delo je velikega pomena tako za gospodarsko zgodovino Škofje Loke kot za našo industrijsko dejavnost. Po besedah prof. Alberta Strune je Schneiter »ustanovil podjetje za gradnjo vodnih turbin, ki se je v tej panogi konstruktivno in kvalitetno povzpelo do sodobne proizvodnje in vzgajilo znatno število prepotrebnih »vodnih« strokovnjakov, domačih tehničnih ljudi, ki so mimo turbin in regulatorjev poznali vso opremo mlinov, žag in lesnih obratov ter obvladali vso drugo snov v zvezi z izkoriščanjem vodne moči«.

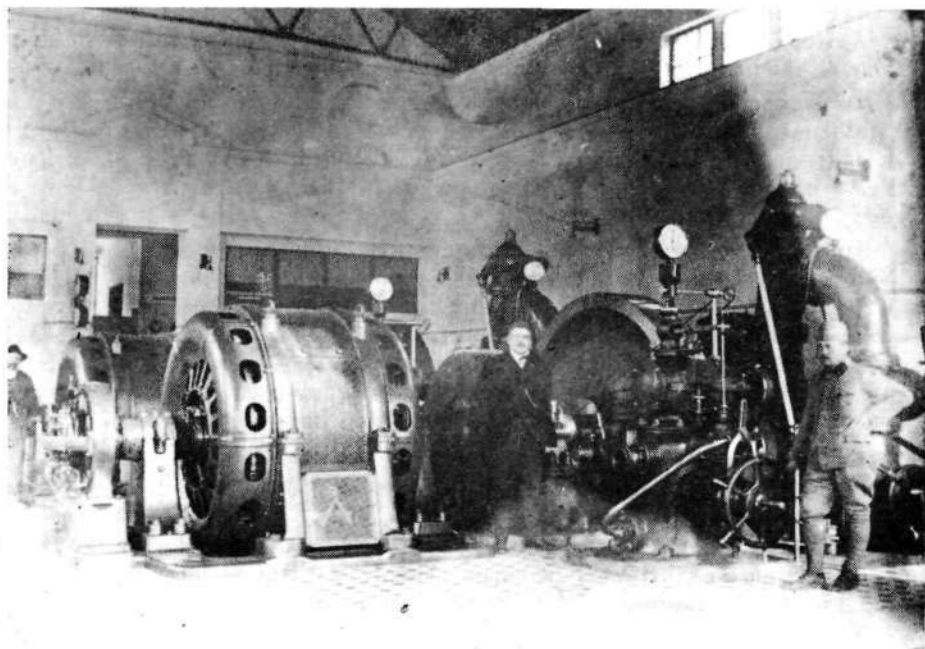
V pisarni podjetja je vsa leta na steni visela slika, posneta v hidroelektrarni Žirovnica leta 1915 ob priliki, ko so Kranjske deželne elektrarne prevzele v obratovanje obe turbini in regulatorja, izdelane pri ljubljanskem Tönniesu. Pred stroji stoji v uniformi avstrijskega oficirja že omenjeni ing. Schönbach, Schneiterjev učitelj in zasnovatelj strojne opreme, ki jo je konstruktivno razdelal Schneiter in izdelale ter montirale naše domače roke. Okolnost, da sta po 50 letih obe turbini in regulatorja še vedno v obratovanju, je pač najlepše priznanje vsem, ki so sodelovali pri tem delu.

Slika je hkrati tudi ilustracija pomena Schneiterjevega podjetja za zgodovino naše industrije vodnih turbin. Podjetje se je okoristilo z znanjem, katerega začetki so dokumentirani že pred skoraj 120 leti v železarni na Dvoru pri Žužemberku in ki sega preko domačih podjetij Samassa, Žabkar in Tönnies do Strojnih tovarn in livarn. To znanje so v podjetju širili in poglobljali, dokler ga njegovi ljudje niso prenesli v Litostroj, novo podjetje, ustanovljeno 1. septembra 1946. Tega dne se je pričelo izpolnjevati zagotovilo tov. Luke Leskoška, ki je ob likvidaciji Strojnih tovarn in livarn kot tajnik Delavske sindikalne organizacije za Slovenijo izjavil, da bodo delovni ljudje prav gotovo postavili že v bližnji prihodnosti v Ljubljani novo tovarno, večjo in lepšo od prejšnje. Postavili so Litostroj, ki je postal »dedič vseh dolgoletnih izkušenj« in še razvil v podjetje, ki s svojimi turbinami ne krije samo pretežnega dela jugoslovanskih potreb, temveč jih tudi izvažajo v dežele Azije in Afrike.

Bogata zapuščina

Seveda že s samo ustanovitvijo Litostroja škofjeloškega podjetja še ni bilo konec. Obstajalo je še do pomladi leta 1949 kot »Litostroj, podružnica Škofja Loka«.

Leta 1947 je podjetje nadaljevalo s proizvodnjo malih vodnih turbin in jih izdelalo 15 ter 5 regulatorje. Poslednja mala turbina je bila v Škofji Loki izdelana leta 1948, in sicer za zadrugo Češnjica. Potem so se razmere obrnile.

Slika, ki je visela v pisarni podjetja: Stroji v hidroelektrarni Zirovnica leta 1915. spredaj desno Schneiderjev učitelj inž. Schönbach

Nova razvojna smer gospodarstva ni več dovoljevala postavljanja majhnih energetskega virov. Vse strokovne moči je bilo treba kar najučinkoviteje uporabiti pri izdelavi strojne opreme za načrtno elektrifikacijo dežele. Kolektiv podružnice v Škofji Loki ni mogel več samostojno prevzemati naročil. Zanj je to opravljala centrala v Ljubljani.

Tudi v novih razmerah so se Ločani odlično obnesli. Kljub nezadostnim transportnim napravam in tesnemu prostoru so izdelali dve Peltonovi turbini po 615 KS za hidroelektrarno Vlasenica. Turbini so opremili z regulatorji Schneiderjeve konstrukcije.

Februarja 1949 je podružnica Litostroja v Škofji Loki prenehala obstajati. Večje in novejšje stroje so prepeljali v novo tovarno v Ljubljano, ostanek s poslopjem vred pa so prepustili podjetju »Remont«. Pretežna večina delavcev se je ali preselila v Ljubljano ali pa se pričela voziti z avtobusom na novo delovno mesto v Litostroj.

Tako se je v Škofji Loki končala proizvodnja vodnih turbin, strokovno znanje pa je odšlo s približno 30 ljudmi v Ljubljano, kjer je kot dobro seme pognalo obilno rast. Lahko rečemo, da prav delavstvo iz nekdanje škofjeloške tovarne predstavlja še danes v litostrojski proizvodnji vodnih turbin jedro strokovnega kadra. Posamezniki imajo ali so do upokojitve imeli vodilna delovna mesta v obdelovalnici in montaži. Nekateri izmed tistih, ki so se izučili v Škofji Loki nekaj let pred zadnjo vojno, so sedaj vodje montažnih skupin na oddaljenih hidroelektrarnah Indije...

Mimo strojev, ljudi in dokumentacije, ki jo je dala Škofja Loka Litostroju za prve regulatorje vrtilne hitrosti, ne smemo prezreti neprecenljivega pomena, da je škofjeloška šola dala z ljudmi Litostroju tudi kvaliteto, ki ima še danes prvo mesto med podjetji jugoslovanske strojne industrije.

Tudi ni mogoče prezreti ogromnega prispevka, ki ga je Schneiderjevo podjetje dalo našemu gospodarstvu v splošnem: skupna moč vseh 371 turbin, ki jih je podjetje izdelalo, presega 7000 KS! Kvalificiranih delavcev pa, ki so se »zlegli« v podjetju in ki danes niso zaposleni v Litostroju, temveč v Loki ali drugod, je po ocenitvi blizu 120.

Z ljudmi, ki so ostali v Loki, se končno dotikamo tudi tistega dela bogate zapuščine, ki je pripadala neposredno škofjeloškemu gospodarstvu. Ali ni na dlani, da bi v Loki danes verjetno ne imeli tako pomembne proizvodnje hladilnih naprav, če ne bi bili v tem kraju že pred več kot 30 leti opravili pionirskega dela in vzgijili prvih strokovnjakov? Okolnost, da je »Motor« kot prehodnik »LTH« pred leti prevzel v Litostroju tisti del Schneiderjevega arhiva, ki se je tikal hladilnih naprav, nam samo potrjuje to prepričanje.

Namesto seznama uporabljenih virov

Že več let najdemo objavljene na različnih mestih kratke ugotovitve o pomenu škofjeloške turbinske tovarne. Vse je zapisal sedanji rektor ljubljanske univerze prof. ing. Albert Struna. V prejšnjem poglavju navedeno ocenitev smo vzeli iz njegovega članka »Stoletna tradicija naših turbin«, ki je izšel leta 1957 v litostrojski jubilejni publikaciji »100 let turbinske tradicije«.

Člankov ali študij, ki bi natančneje obravnavali delovanje in uspehe podjetja, še ni. Avtor tega prispevka se je zato pri zbiranju snovi oslanjal skoraj izključno na izjave nekdanjih Schneiderjevih sodelavcev in na podatke iz tehničnega arhiva v podjetju. Nekaj snovi mu je dalo dopisovanje med Litostrojem in ing. Schönbachom iz leta 1956, dragocene podatke iz življenjepisa pokojnega Schneiderja, nanašajoče se na njegovo delo izven Slovenije, pa je prijazno prispevala njegova soproga gospa Ilse Schneider, ki živi v Zürichu. Avtor ji izreka za njen trud najiskrenejšo zahvalo. Hkrati pa se za sodelovanje posebno zahvaljuje tudi tovarišem Mihaelu Dobovišku, Antonu Friškovcu, Alojziju Klančarju, Francu Matulu, Ivanu Okornu, Pavlu Perku in Milanu Rabiču.

Škofjeloška turbinska proizvodnja zasluži, da ostane dostojno in trajno zapisana v krajevni zgodovini in zgodovini naše industrijske dejavnosti. Zato bi bilo prav, da postane Loški muzej, ki letos prevzema v varstvo Schneiderjev arhiv, zbiralec snovi, ki naj da jasnejšo in temeljitejšo sliko o razsežnosti in globini vpliva malega podjetja na naše gospodarstvo. Prav bi tudi bilo, da

mu muzej posveti kotiček svojega prostora, ki bo dostopen javnosti. Čas za zbiranje podatkov je kaj primeren, saj so skoraj vsi Schneiderjevi sodelavci iz Škofje Loke še pri polnih močeh.

Ta članek, katerega zamisel se je utrnila ob urejevanju in pripravljanju arhiva za predajo, morda na vseh mestih ni povsem točen, kar je posledica pomanjkanja časa za temeljitejši studij. Vendar kljub temu upamo, da članek ni zgrešil svojega namena in da je brez globljega spuščanja v strokovno stran opozoril krajevnega zgodovinarja na podjetje in njenega ustanovitelja, ki ju mora Loka v svojem imenu in v imenu našega gospodarstva ohraniti v hvalnem spominu.

Zusammenfassung

150 FACHARBEITER UND 7000 PS

Der Verfasser berichtet über das Unternehmen, das i. J. 1922 vom Schweizer Staatsbürger G. F. Schneider in Škofja Loka gegründet wurde und Francis- sowie Peltonturbinen bis zur Stärke von etwa 1000 PS für den Betrieb kleiner Mühlen und Sägewerke, gewerblicher Werkstätten und Elektrizitätswerke herstellte. Zu den Turbinen lieferte das Werk auch das maschinelle Zubehör wie z. B. automatische Regulatoren der Drehungsgeschwindigkeit und Schleusenfalltüren, ferner auch ganze Maschinenausrüstungen für die Mühlen und Sägewerke selbst. I. J. 1950 begann man mit Erfolg auch Kühlanlagen herzustellen.

Das Werk entwickelte sich aus bescheidenen Anfängen. Obwohl die Belegschaft nie mehr als 40 Mitglieder zählte, erreichte sie durch hohe Fachkenntnis und vorbildliche Arbeitsdisziplin eine außerordentliche Produktivität bei gleichzeitig hervorragender Güte der Erzeugnisse.

Das Unternehmen beeinflusste die Wirtschaft ganz Sloweniens in günstiger Weise, ganz besonders nützte es jedoch seiner unmittelbaren Umgebung. Den größten Gemeinnutzen sieht der Verfasser in der Tatsache, daß das Werk mit der Anfertigung von 555 Turbinen der Wirtschaft nahezu 7000 PS zur Verfügung gestellt und über 150 hochqualifizierte Schlosser und Drechsler ausgebildet hat. Weiterhin erfüllte es eine für die Geschichte der industriellen Tätigkeit in ganz Slowenien bedeutsame Sendung, da es sich zu einem Glied in der ununterbrochenen Tradition der Herstellung von Wasserturbinen in Slowenien entwickelte. Die geschichtlich belegten Anfänge dieser Tradition liegen 120 Jahre zurück und werden heute vom Großunternehmen Litostroj in Ljubljana fortgesetzt, mit dem das Unternehmen Schneiders i. J. 1947 fusionierte und in dem Leute aus Škofja Loka führende Arbeitsplätze bei der Herstellung und Montage von Wasserturbinen innehaben.

Auch für Škofja Loka selbst hatte das Schneidersche Unternehmen große Bedeutung, da ja der größte Teil der qualifizierten Arbeiterschaft in den dortigen industriellen Betrieben und Werkstätten verblieb. Noch bedeutsamer ist der Umstand, daß das Werk schon vor mehr als 50 Jahren in der Herstellung von Kühlanlagen Pionierarbeit geleistet hatte, so daß wir im Schneiderschen Unternehmen den fachlichen Vorgänger der heutigen Kühltürmenfabrik in Škofja Loka erblicken dürfen.

Am Schlusse wird festgestellt, daß dieser Artikel den Zweck hat, den Lokalhistoriker auf diesen kleinen Betrieb aufmerksam zu machen und auch dem Museum in Škofja Loka zu empfehlen, es gebührend zu beachten, damit wir ein klareres und aufschlußreicherer Bild vom Umfang und der Stärke des Einflusses dieses Unternehmens auf das slowenische Wirtschaftsleben gewinnen.